

A műértelmezés koreográfiája

THOMKA BEÁTA: ÁTTETSZŐ KÖNYVTÁR

Kitapogatva azoknak az ingereknek a gerincét, amelyek az *Áttetsző könyvtár* szövegeit létrehozták, kétirányú figyelem működése érhető tetten: a műalkotást pásztázó szeizmográf és az interpretációs eszközkészlet megütközése. E tevékenységet három előnyös vonás határozza meg:

1. széles körű tájékozottság a vizsgált korpuszt illetően;
2. nagy affinitással begyűjtött és alkalmazott operatív kategóriák eszköztára;
3. a racionális és emotív késztetések jó arányú vegyülése az interpretáció irányának, méreteinek és nyelvének kialakításában.

Thomka Beáta értekező prózája olyan mérleg és iránytű, melynek adatai a legkorszerűbb „valóságmegismerési javaslatokra” (164. o.) mutatnak rá. Vagyis olyan művekre és törekvésekre, melyek konfigurációja nem hagyja reflektálatlanul a jelenkor megannyi gnoszeológiai aspektusát.

Az *Áttetsző könyvtár* olyan olvasatok kínálata, melyeket „az intellektus érzékisége” (88. o.), az értekező nyelv „átpoetizáltsága” (39. o.) hevit. A műbíró sziituációját a szerző hatványozottan dialogizálja: aláveti magát a mű világképének, interpretációjának, miközben öninterpretációs módosulásokon esik át, viszont meglévő elváráshorizontja révén viszonyítási hálózatot alakít ki, aktivizálja gazdag elméleti apparátusát. Ennek az interakciónak a lendületét jelen esetben az aktualizált gondolatok sokasága biztosítja. Az együtt- és a továbbgondolás mozgékonyasága, az elméleti leképezés iránti érzékenység, ez a virtuóz kombinációs képesség alakítja kimerítő s mégis könnyed ismeretelméleti kalandokká a kötet írásait.

A szellemi tájékozódás mindig olyan irányba fordul, ahonnan erőt meríthet a következő lépéshez. A kritikai „gondolkodás működésformái” (91. o.) lépések térkép-rajzát követik, s a műből kibontott „olvasói koreográfia” (27. o.) bonyolult szellemi táncműfajokat kínál fel. E könyvtár olyan értelemben válik áttetszővé, hogy az elemzések révén a szemügyre vett könyvek és témák történeti-poétikai fogódzóihoz kerülünk közelebb.

A kötet lényegében három részre tagolódik; az első a jelenkori értekező próza új kiadványaival foglalkozik három tanulmányt kivéve; a második részt az újabb keletű verseskötetek világának betájolása tölti ki; végül a jelenkori próza egy-egy kötetéről kapunk képet két prózaelméleti tanulmány szintézisének fényében. A kutatási terep ilyen körülírása semmitmondó lenne, ha maguk a választások önmagukban nem jelentenének értékjelölő gesztust is. Ugyanígy félmjelzi a gondolkodói koncepciót az is, hogy a megközelített művek listája a határok nélküli magyar kultúrát reprezentálja. Az elemzés fénykörébe kerül Balassa Péter, Nadas Péter, Földényi F. László, Cs. Gyimesi Éva, Petri György, Balla Zsófia, Kukorelly Endre, Parti Nagy Lajos, Danyi Magdolna és Csorba Béla, Sziveri János, Mészöly Miklós, Krasznahorkai László, Szilágyi István, Sándor Iván, Esterházy Péter, Márton László, Pálinkás György, Ungváry Rudolf, Grendel Lajos, Egyed Péter és Ágoston Vilmos egy, ill. több műve.

A megközelítés, a ráhangolódás alapföltétele a kreativitás, amely azonban az együttrezgés állapotán felülkerekedve tárgyilagos szemlét tud tartani a vizsgált jelenség felett. A „dominánsok”, „közlési módusok”, „tengelyek”, „formaeszmék” kibontása

Az elbeszéléslogikák módosulásával olyan alternatív műalkotásvíziók születnek meg, melyek nyelvi anyaga és működésrendszere is új fogalmak bevezetését teszi szükségessé. Ilyen pl. a szerző által javasolt „prózai szöveg” kategóriája a korábbi, immár hasznavehetetlen műfaji besorolás, a novella és elbeszélés helyett. A funkciómódosulások, eltolódások, elfordulások, sarkítások és átbillenések folyamatainak regisztrálása a hagyományos kategóriák szüntelen átminősítésére, csiszolására kényszerítik az értekezőt. Thomka Beáta éppen ebben leli meg a saját teremtő mozdulatának, szuverén világepítésének ingerét. Gondolatok és érzelmek áramkörébe kapcsolódik be, s ezt az áramkört tágítja ki új gócpontok kialakításával. Szellemiségének szenzualitása, reflektáló mechanizmusának szenvedélyessége épp ezeknek a gondolatfüzéreknek a kommunikációs viszonyaiból táplálkozik. Találó és továbbgondolásra készítő az a megfigyelés, amely a szerző egy korábbi kötete kapcsán kulturális-kommunikációs sorok összeállítását javasolta azon írók-költők-gondolkodók névsorából, akik a művészi szövegben, avagy az olvasat fénykörében felbukkantak. Ebbe az egymásba kapaszkodó dialógusba kapcsolódnak be – véleményünk szerint – az interpretáció hivatkozásanyaga révén az elméletírók, irodalomtudósok, filozófusok, antropológusok, kritikáírók is. Az ilyen építkezés valóban a vendégszövegeket elnyelő műalkotás analógiájaként fogható fel, ám dialogizáltsága két különböző minőség vonatkozásában érvényes: a mű világa és a szakirodalom, a poétika irányában. A gondolatmenet két nyelv, a gyakorlat és az elmélet artikulációs kísérletei között ingázik, s az ebből születő új szövegtér a két világ áthasonnítását, kölcsönös áttetszőségét mutatja fel. *(Jelenkor Kiadó, 1993.)*

Csányi Erzsébet